EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Eduskunta, Sosiaali- ja terveysvaliokunta

# LAUSUNTO

22.11.2024

## EOAK/6367/2024 HE 174/2024 VP HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI SAIRAUSVAKUUTUSLAIN 3 LUVUN 3 §:N MUUTTAMISESTA

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on varannut oikeusasiamiehelle tilaisuuden tulla kuultavaksi ja antaa kirjallisen lausuntonsa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sairausvakuutuslain 3 luvun 3 §:n muuttamisesta.

Esitän lausuntonani kohteliaimmin seuraavan.

### 1 ALUKSI

Pidän myönteisenä, että hallitus esittää sairausvakuutuskorvausten ulottamista hedelmöityshoitoihin.

Hallituksen esitykseen sisältyvä lakiehdotus on kuitenkin mielestäni ongelmallinen perustuslaissa säädetyn syrjintäkiellon näkökulmasta.

Hedelmöityshoidot asetetaan hallituksen esityksessä ensisijaisesti sairaanhoidolliseen asiayhteyteen. Esityksen perustelujen mukaan korvausoikeus hedelmöityshoidoista edellyttäisi lääketieteellistä syytä, eikä korvausoikeuteen tällöin vaikuttaisi se, olisiko kyse nais-miesparin, nais-naisparin vai itsellisen naisen hedelmöityshoidosta. Perusteluissa todetaan, että koska kyseessä olisi sairausvakuutuslain korvausperiaatteiden mukaisesti tarpeellisen sairaanhoidon kustannusten korvaaminen, ei perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusvaatimuksesta voida katsoa johtuvan estettä ehdotetuille muutoksille.

Korvausoikeuden sairausperusteisuus esitetään neutraalina sääntelyratkaisuna. Kuitenkin ehdotettu sääntely saattaa naisparit ja yksin hoitoon hakeutuvat naiset tosiasiallisesti seksuaalisen suuntautumisen ja perhesuhteiden perusteella heteroseksuaalisessa parisuhteessa eläviä henkilöitä epäedullisempaan asemaan. Ehdotetulle sääntelylle asetetut tavoitteet päin vastoin puoltavat korvausoikeuden ulottamista yksin hoitoon hakeutuviin naisiin ja naispareihin.

## 2 OIKEUDELLISET LÄHTÖKOHDAT

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentissa kielletään asettamasta ketään eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta säännöksessä lueteltujen erotteluperusteiden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintäkielto on ehdoton, ja se sitoo myös lainsäätäjää.

Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan syrjinnän käsillä oloa ja välillisesti syrjivään lopputulokseen johtavia toimenpiteitä on arvioitava menettelyn tosiasiallisten seurausten kannalta (HE 309/1993 vp, s. 44 ja PeVL 28/2009 vp, s. 2/II).

Kaikenlainen eronteko ihmisten välillä ei ole kiellettyä. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla (HE 309/1993 vp, s. 44).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18–19/1990) 14 artiklan mukaan yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista säännöksessä lueteltuihin erotteluperusteisiin tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännön mukaan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa ja kahdennentoista lisäpöytäkirjan 1 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu syrjinnän kielto kattaa syrjinnän myös perhesuhteen perusteella. Esimerkiksi tapauksessa Wagner ja J.M.W.L. v. Luxemburg (28.6.2007) EIT totesi, että yksin eläviä naisia ei saa syrjiä adoptiossa verrattuna naimisissa oleviin. Tapauksessa kansallinen lainsäädäntö ei mahdollistanut täysien adoptio-oikeuksien myöntämistä naimattomalle henkilölle, vaikka se myönnettiin vastaavassa tilanteessa olleille naimisissa oleville henkilöille. EIT katsoi yksimielisesti, että valittajan ihmisoikeussopimuksen 6, 8 ja 14 artiklan mukaisia oikeuksia oli loukattu.

Hedelmöityshoidoista annetussa laissa (1237/2006) ei aseteta parisuhdevaatimusta hedelmöityshoidon antamiselle. Lain keskeisenä tavoitteena on hedelmöityshoidon sääntely tavalla, joka antaa toiminnalle eettisesti, oikeudellisesti ja lääketieteellisesti hyväksyttävät puitteet. Lain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan toiminnan sääntelyssä otetaan huomioon perusoikeussäännökset ja bioetiikkaa koskevat kansainvälisesti hyväksytyt periaatteet. Keskeisenä tavoitteena on hoidon avulla syntyvän lapsen edun turvaaminen. (HE 3/2006 vp, s. 15)

Hedelmöityshoitolain sääntely koskettaa lain esitöiden mukaan ihmisyyden peruskysymyksiä, joilla on läheinen yhteys perus- ja ihmisoikeuksiin. (HE 3/2006 vp, s. 42) Näihin lainvalmistelun kuluessa tunnistettuihin peruskysymyksiin kuuluivat luovutetusta sukusolusta alkunsa saaneen lapsen oikeus saada tietoja luovuttajasta ja kysymys hoidon saamiseen oikeutetuista. Mainituista syistä hedelmöityshoitolaki valmisteltiin oikeusministeriössä. Eduskunnassa asia lähetettiin lakivaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunta ja sosiaali- ja terveysvaliokunta antoivat lausuntonsa.

Perustuslakivaliokunta rinnasti ehdotetun lain avioliittolainsäädäntöön ja muihin vastaaviin lakeihin, joita säädettäessä on valiokunnan mukaan kysymys erityisistä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuista. Perustuslakivaliokunta piti heteroseksuaalista parisuhdetta koskevaa vaatimusta perustuslain 6 §:n kannalta lähtökohtaisesti ongelmallisena ja katsoi, että mainitusta vaatimuksesta luopuminen vastasi paremmin perustuslain 6 §:n mukaisten yhdenvertaisuussäännösten tavoitteita. (PeVL 25/2006 vp, s. 2)

Sairausvakuutuslain (1224/2004) tarkoituksena on korvata vakuutetulle muun ohella raskauden ja synnytyksen aiheuttamat kustannukset. Raskauden ja synnytyksen aiheuttamat kustannukset korvataan, vaikka kysymys ei ole sairaudesta, ja riippumatta raskaana olevan ja synnyttävän henkilön sukupuolesta, perhesuhteista ja seksuaalisesta suuntautumisesta.

Vuonna 2022 voimaan tulleessa niin sanotussa perhevapaauudistuksessa sairausvakuutuslakia muutettiin niin, että vanhempainrahapäiviä on lasta kohden käytössä yhtä paljon riippumatta vanhempien sukupuolesta tai siitä, onko kyseessä biologinen vai adoptiolapsi tai lähi- vai etävanhempi. Vanhempainrahapäiviä on yhtä paljon myös riippumatta siitä, onko lapsella yksi vanhempainrahaan oikeutettu vanhempi vai kaksi vanhempaa. Hallituksen esityksestä mietintönsä antanut sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi pitävänsä tärkeänä, että uudistuksessa pyrittiin ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon erilaiset perhemuodot. (StVM 33/2021 vp, s. 6)

## 3 ARVIOINTIA

Hallituksen esityksen mukaan hedelmöityshoitojen aloittamisen syyn tulee korvauksen saamiseksi olla lääketieteellinen, ”eikä korvausoikeuteen tällöin vaikuttaisi se, olisiko kyse nais-miesparin, nais-naisparin tai itsellisen naisen hedelmöityshoidosta.” (HE 174/2024 vp, s. 12) Totean että tästä näennäisesti neutraalista lähtökohdasta riippumatta ehdotettu sääntely saattaa naisparit ja yksin hoitoon hakeutuvat naiset heteroseksuaalisessa parisuhteessa eläviä henkilöitä epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, koska syy naisparin tai yksin hoitoon hakeutuvan naisen lapsettomuuteen on usein muu kuin lääketieteellinen.

Totean, että itsellisten naisten ja naisparien asettamista eri asemaan perhesuhteiden ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella ei hallituksen esityksessä ole perusteltu perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla.

Korostan, että korvausoikeuden sitominen lääketieteelliseen syyhyn on kaikkien hoitoon hakeutuvien henkilöiden kannalta ongelmallinen. Hedelmättömyyden syy jää tuntemattomaksi noin neljäsosassa tapauksista. En voi yhdenvertaisuusperiaatteen näkökulmasta pitää hyväksyttävänä, että oikeus korvaukseen asetetaan riippuvaksi siitä, onnistutaanko hedelmättömyyden syy löytämään diagnostisin menetelmin vai ei. Tämä ei ole myöskään lain yleisen tavoitteen mukaista.

Hallituksen esityksen tavoitteena on pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti yhtäältä edistää syntyvyyttä ja toisaalta keventää hyvinvointialueiden taakkaa uudistamalla sairaanhoidon korvauksia. Katson että esityksessä ehdotettu korvausoikeuden sairausperusteisuus on ristiriidassa ehdotukselle asetettujen tavoitteiden kanssa.

Voimassa olevan sairausvakuutuslain 2 §:ssä säädetään korvattavuuden yleisestä periaatteesta. Sen mukaan

*”Vakuutetulla on oikeus saada tässä laissa erikseen säädetyn omavastuuosuuden ylittävältä osalta korvausta tarpeellisista sairaanhoidon kustannuksista sekä raskauden ja synnytyksen aiheuttamista tarpeellisista kustannuksista.”*

Totean, että sairausvakuutuslain systematiikan mukaan hedelmöityshoidon kustannusten korvattavuuden tulisi määräytyä kuten raskauden ja synnytyksen kustannusten. Mikäli hedelmöityshoidon kustannusten korvaus rinnastettaisiin sairausvakuutuslain 2 §:ssä raskauden ja synnytyksen aiheuttamien tarpeellisten kustannusten korvauksiin poistuisi ehdotuksesta sen edellä kuvaamani syrjivyys.

Edellä sanotun perusteella ja ottaen erityisesti huomioon voimassa olevan sairausvakuutuslain lähtökohtana oleva erilaisten perhemuotojen yhdenvertainen kohtelu katson, että hallituksen esitykseen sisältyvä lakiehdotus on vastoin perustuslaissa säädettyä syrjintäkieltoa.

Totean lopuksi, että hallituksen esityksen perusteluissa kuvataan käytännössä sovellettuja hoidon ja korvauksen edellytyksiä, kuten erilaisia ikärajoja, lasten lukumäärää tms. Olen laillisuusvalvonnassani ottanut tutkittavakseni tällaisten hyvinvointialueiden soveltamien hoidolle asetettujen edellytysten lainmukaisuuden.

## 4 YHTEENVETO

Katson että hallituksen esitykseen sisältyvä näennäisesti yhdenvertainen lakiehdotus merkitsee perhesuhteisiin ja seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvaa välillistä syrjintää, jolle ei hallituksen esityksessä ole osoitettu perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävää perustetta. Katson myös, että korvausoikeuden sitominen lääketieteelliseen syyhyn merkitsee niiden henkilöiden välillistä syrjintää, joiden hedelmättömyyden syy jää tuntemattomaksi.

Asian merkityksen vuoksi hallituksen esityksestä olisi mielestäni perusteltua pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto, ellei esitystä muuteta esimerkiksi ehdottamallani tavalla.

Apulaisoikeusasiamies
Maija Sakslin

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri
Riitta Burrell

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.